

Kees de Tippelaar 150 jaar geleden geboren¹

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Kees Dudok de Wit, geboren 3 oktober 1843, hield ervan wanneer zijn verjaardag groots en feestelijk werd gevierd. In 1993 herdachten we in stijl, met een 9 dagen durende feestweek en een uitvoerig boek over zijn leven, dat hij 150 jaar geleden ter wereld kwam.

Bij het schrijven van dat boek: *Een veelzijdig en buitenissig heer. L.C. Dudok de Wit/Kees de Tippelaar/1843 - 1913* hebben Ties Verkuil en ik ons best gedaan om datgene wat we belangrijk of interessant vonden met betrekking tot Kees te verwerken. Voor zover de bronnen dat ten minste mogelijk maakten, want lang niet altijd leverden die antwoorden op onze vragen.

Daar kan natuurlijk nog verandering in komen. Tijdens het ontstaan van het boek kwam regelmatig uit onverwachte hoeken aanvullende informatie beschikbaar. Dat blijkt ook na het verschijnen van het boek nog door te gaan. Enerzijds geeft dat soms een spijtig gevoel. Anderzijds verschaft het me de mogelijkheid om in de verhalen, die ik tijdens de Dudok de Wit Feestweek mocht houden, ook nog wat nieuws te vertellen. Niet alleen dragen nieuwe bronnen extra feiten aan, ze helpen vaak ook om details die al bekend waren in een breder verband te plaatsen. Tevens stimuleren ze om over bepaalde onderwerpen wat meer te lezen, waardoor het zicht op het tijdsbeeld wordt verdiept.

Want wat het bestuderen van de levensloop van een persoon of familie boeiend maakt, is ook dat je - als je het onderwerp niet al te nauw begrensd aanpakt - een goede indruk krijgt van een bepaalde periode in de geschiedenis. Daarbij blijven de gegevens geen droge, afstandelijke kost, maar komen ze heel direct en levendig op je af; je maakt de tijd van de hoofdpersoon als het ware zelf ook een beetje mee.

De jonge jaren van Kees

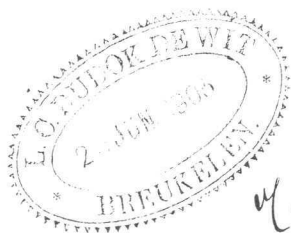
Bram en Kees Dudok de Wit werden in hoofdzaak opgevoed door hun moeder, die hen met veel liefde en zorg omringde: affecties die ze niet meer kwijt kon bij haar jong overleden man. Het leidde in ieder geval bij Kees tot een sterke moederbinding. Ook grootvader Cornelis Abraham Dudok de Wit, weduwnaar sedert lang vóór de geboorte van deze beide kleinzonen, besteedde veel aandacht aan de twee jongens.

Makkelijk hadden ze het met de jonge Kees niet. Als klein kind had hij erg kromme benen en het kostte veel moeite hem goed te leren lopen. Het sterke karakter van Kees kwam meermalen openlijk in opstand tegen de autoriteit van zijn opa en moeder. Hij was een ongehoorzaam kind, dat bij herhaling handelde in strijd met de verwachtingen die zijn goedwillende moeder en grootvader over hem hadden.

Grootvader kweekte als liefhebberij graag bijzondere planten. Daartoe liet hij in de tuin van Slangevecht een bloemenkas bouwen. De kleinzonen Bram en Kees mochten op 23 juni 1849 de eerste steen leggen (zie Afbeelding 1). Beiden namen ze later die hobby van hun grootvader over.

Kees had ook in meer algemene zin al vroeg een grote belangstelling voor natuur en landschap en voor zomaar wat rondzwerven. Hij deed dat lopend of gezeten op zijn pony. Broer Bram vertelde later dat Kees dan meestal na een vaste tijd weer met zijn pony thuis kwam. Maar in het voorjaar gebeurde het wel eens dat pony en ruiter bezweet en moe en later dan gewoonlijk terugkeerden en ook tijdens een herfststorm kon men zo nu en dan dier en ruiter als wilden door het land zien rossen.

¹ Dit artikel is een bewerkte versie van de voordracht, die de schrijver hield voor de najaarsvergadering van de Historische Kring Breukelen op 28 september 1993, welke was ingepast in de Dudok de Wit Feestweek.

amice! 23 Juni 1903, een
 belang: datum, 54 jaren
 geleden neder, steenlegging,
 of de Blaemenkast op Slangevecht,
 door de Gebr. Kees & Kees DudokdeWit,
 bevindt, staat mij, dat belangrijke feit van
 vaders, de troffel, ^{schort} & Kalk, haer!

Afb. 1. Begin van de brief, die Kees op 23 juni 1903 zond aan zijn Zeister vriend Franz Engelmann (Collectie Jan van Male, Amsterdam), met een verwijzing naar de legging van de eerste steen voor de plantenkas op Slangevecht. Kees herinnerde zich het schort dat hij daarbij aan had, de troffel en de kalk waarmee die steen ingemetseld werd.

Kees was verheugd toen hij ontdekte dat hij goed kon tekenen. Op Slangevecht, bij zijn omzwervingen in de omgeving en tijdens zijn grote reizen heeft hij verscheidene heel goede tekeningen gemaakt.

Nederlands Oost-Indië ten tijde van Kees Dudok de Wit

In 1865 reisde Kees naar Nederlands Oost-Indië. Dat was bijna een halve eeuw nadat de Nederlandse staat dat gebied in 1816 had geërfd van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Daarmee was de Nederlandse aanwezigheid in Indië totaal van karakter veranderd. De soeverein Willem I had, anders dan de koopman van de VOC, tot taak rechtvaardig te besturen.

In 1843, het geboortjaar van Kees, kwam in Delft de eerste opleiding tot Indisch ambtenaar tot stand. In 1864 wisten in Indië wonende Nederlandse ouders die hun studerende kinderen graag bij zich wilden houden te bewerkstelligen dat in Batavia een zogenaamde Afdeling B voor bestuursambtenaren in opleiding werd gesticht. In het begin van de 20ste eeuw verhuisde de Nederlandse opleiding tot "indoloog" van Delft naar Leiden. In 1913, het sterfjaar van Kees, werd de Afdeling B te Batavia weer opgeheven.

Als reden voor die opheffing werd de constatering van de Leidse hoogleraar Snouck Hurgronje aangevoerd, dat het keurcorps een "kleurcorps" dreigde te worden. Dat keurde hij af omdat de inheemse bevolking de gekleurde bestuursambtenaar niet voor vol zou aanzien. Minstens zo belangrijk was echter "de mythe van de voortreffelijkheid van het Nederlandse koloniale bestuur, superieur aan dat van andere koloniale grootmachten". Daarin "paste het beeld van de voortreffelijk opgeleide ambtenaren, die hun weerga in de wereld niet kenden" (zie het in 1993 verschenen boek van C. Fasseur, *De Indologen. Ambtenaren voor de Oost 1825 - 1950*, uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam).

De periode waarin Kees in Nederlands Oost-Indië was, viel in het begin van de onrustige fase waarin de Nederlandse kolonisator bezig was uit een conglomeraat van talloze koninkrijken, sultanaten en vorstendommen zonder veel interne samenhang - die trouwens in een immense archipel niet te verwachten was - een eenheid te maken. Deze taak werd uiteindelijk door generaal Van Heutsz voltooid. (De huidige staat Indonesië is in wezen een Nederlandse erfenis; vandaar dat de Indonesiërs in 1993 in Atjeh een monument voor Van Heutsz onthulden.)

Kees in het eeuwenlang ontoegankelijke Japan

In de jaren 1865 - 1867 maakte Kees Dudok de Wit zijn beroemde grote wereldreis. Na zijn bekende omzwervingen door Nederlands Oost-Indië en bezoeken aan diverse Zuidoost- en Oostaziatische landen deed hij Japan aan. Dat bezoek van Kees aan Japan was in die tijd nog een bijzondere gebeurtenis. Slechts een beperkt aantal Westerlingen was hem voorgegaan.

Want in 1639 had de shogun van Japan zijn land voor zeer lange tijd afgesloten voor Europeanen.

De daar aanwezige Portugezen kregen het bevel Japan te verlaten. Alleen een aantal Nederlanders mocht blijven. Zij kregen het 60 bij 100 meter grote kunstmatige eiland Dejima, in de baai van Nagasaki, als woonplaats toegewezen. De contacten tussen de Japanners en de Nederlanders werden zeer beperkt. De Nederlanders mochten niet van dat eilandje af, behalve wanneer men uitverkoren werd deel te nemen aan de jaarlijkse reis naar het hof in Edo, die drie maanden duurde. Per jaar deden een paar schepen van de Verenigde Oostindische Compagnie Dejima aan.

Gedurende 215 jaar was Dejima een soort dubbele informatietrechter. Kennis over Japan bereikte Europa, ondanks een streng verbod daarop, via de Nederlanders op Dejima en omgekeerd sjoepelde informatie over Europa via hen naar de Japanners.

Pas in 1853 besloten de Japanners onder Amerikaanse druk een eind te maken aan de lange periode van de afsluiting. De Meiji-periode begon, de tijd van de "verlichte regering". In 1859 werd de haven van Yokohama geopend; van toen af verviel het belang van de trechter Dejima. Nog geen acht jaar later zette Kees, in het begin van 1867, in Yokohama voet aan wal.

Belangstelling voor nieuwe producten van de technologie

De nieuwe ontwikkelingen in de techniek volgde Kees Dudok de Wit met enige gretigheid.

Bekend geworden is zijn roeiboot, waarin de roeier met het gezicht in de vaarrichting zat, dank zij een vernuftige "omkeer"constructie van de roeibeweging, die in de roeipanen was aangebracht.

Kees was een van de allereerste Breukelaars die een grammofoon bezaten. Hij legde een grote verzameling grammofoonplaten aan, die hij op verzoek ook best bereid was uit te lenen. Velen bezochten Kees op Slangevecht mede om van zijn grammofoonmuziek te genieten.

Op 18 juni 1896 vond in Nederland voor het eerst een filmvoorstelling plaats. Vele technische verbeteringen werden daarna nog noodzakelijk. In 1904 liet Kees de Amsterdammer Merkelbach met zijn "Kinematograaf" naar Breukelen komen om hier een voorstelling te geven. Voor bijna alle aanwezigen was dat de eerste kennismaking met dit medium.

Kees maakte de opkomst van de automobiel mee. Hij aarzelde niet om in een dergelijk voertuig te stappen en er zich in te laten vervoeren, maar heeft er zelf nooit een in bezit gehad.

En fietsen kon Kees niet!

Maatschappijvisie van Kees

Een interessant gebied, dat nog relatief weinig is uitgediept, betreft de maatschappijvisie van Kees en de ontwikkelingen die zich daarin in de loop der tijd hebben voorgedaan. Naarmate ik meer brieven en briefkaarten heb gelezen, begint echter toch iets van een samenhangend beeld te ontstaan.

Hoe de jonge Kees, die Nederlands Oost-Indië doorkruiste, tegen de samenleving aankeek, is slecht bekend. De beperkte hoeveelheid gegevens uit die tijd wijzen op een Europese jongeman die bewonderend keek naar de rijke natuur, de fraaie landschappen en de fascinerende volkscultuur, maar

aan wie de onderhuids daar aanwezige politieke spanningen grotendeels voorbij gingen. Toch moet hij, die op zoveel plaatsen is geweest, de armoede, kinderarbeid en vrouwen als lastdieren gezien hebben, evenals de slechte sanitaire omstandigheden van een groot deel van de inlandse bevolking en de scherpe tegenstelling tussen hen en de welvarende Nederlanders.

Kees was geen man die zich gemakkelijke schikte in permanente organisatorische verbanden. In zijn Slangevechtse jaren droeg Kees, zelf lid gebleven van de Waalse gemeente in Amsterdam, alle kerken een goed hart toe, maar een geregeld kerkganger lijkt hij niet geweest te zijn. Voor dogmatische zaken voelde hij niet veel; zijn waardering ging vooral uit naar de kerk als hoedster van de algemene zedelijke grondbeginselen der maatschappij. Hij gedroeg zich als een echte liberaal. Vanuit Slangevecht zocht en kreeg Kees geleidelijk wel meer contact met de gewone man, maar het eind van de 19de eeuw kenmerkte zich in het algemeen door een opkomend sociaal gevoel. Hij volgde de tendens van zijn tijd, maar in versterkte mate. De banden van Kees met de notabele klasse bleven, maar hij keek wat kritischer en afstandelijker tegen hun doen en laten aan en aarzelde niet om, als zich een gelegenheid voordeed, een autoriteit danig op de hak te nemen. Kees had een open oog voor het moeizame lot van de arbeiders, getuige ook zijn lidmaatschap van de Oranjabond van Orde, maar zag ongaarne dat de socialisten daar zijde bij sponnen. De groei van de Sociaal-Democratische Bond (na de afsplitsing van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij in 1894 de Socialistenbond geheten) bezorgde de bezittende klasse toch wel enige angst, vanwege de dreiging met "de grote dag der revolutie".

Binnen de kennissenkring van Kees bevonden zich Kamerleden en ministers. Zo had hij steeds een vriendschappelijke verstandhouding met J.N. Bastert, die op Cromwijck aan de overzijde van de Vecht bijna zijn buurman was en, na in 1875 lid van de Tweede Kamer te zijn geworden, in 1887 - 1888 korte tijd minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid was. Ook met Mr. W.H. de Beaufort, van het landgoed Den Treek bij Leusden, die van 1877 met enige onderbrekingen (onder meer in 1897 - 1901, toen hij minister van Buitenlandse Zaken was) tot 1918 als liberaal lid van de Tweede Kamer was, had Kees contact.

Een speciaal aspect van dit thema is de invloed, die Ferdinand Domela Nieuwenhuis direct of indirect op Kees had. Kees zat gelijktijdig met hem op het Eerste Amsterdamsche Lyceum. Hij zag met teleurstelling hoe Domela zich ontwikkelde van gelovig lutheraan en predikant tot atheïst. In 1879 brak Kees zijn vierde reis door Amerika vervroegd af vanwege de sociale onrust die in Amsterdam verhevigd de kop opstak, niet het minst door het optreden van Domela Nieuwenhuis en het door hem uitgegeven blad "Recht voor Allen". Daarin waren felle aanvallen op de bourgeoisie te lezen, striemende zweepslagen naar de klassejustitie en een ridiculisering van het koningshuis.

Kees moest van de opvattingen van de socialistische voorman niet veel hebben. Dat was vanaf het begin al zo, maar nog sterker nadat Domela in 1898 de Socialistenbond had verlaten en anarchist was geworden. Anders lag dat bij Mr. J.W. Spin, die zeer vele jaren een naaste vriend en medewerker van Kees was. Spin steunde Domela Nieuwenhuis op verschillende manieren en laatstgenoemde ontving Spin ook meerdere malen bij hem thuis (zoals bijvoorbeeld blijkt uit de brief van Kees aan Franz Engelmann van 4 januari 1906). Tussen Dudok de Wit en Spin zullen de socialistische en anarchistische strijdpunten dus wel niet onbesproken zijn gebleven.

De heren hadden ook gezamenlijke kennissen. "Vrijdag 18/3 komt hier J.A. Fortuijn, vroeger Vriend van Domela Nieuwenhuis" en "oud vriend van Spin", schreef Kees op 16 maart 1904 aan Franz Engelmann.

Heel graag zou ik willen weten hoe de bereisde, sociaal-voelende liberaal Kees reageerde op de spoorwegstaking en de vuist die minister-president Abraham Kuyper toen tegen de

arbeidersbeweging maakte, maar helaas is mij tot dusver geen correspondentie van Kees uit eind januari 1903 onder ogen gekomen.

In 1993 verscheen niet alleen een boek over Kees, maar ook een uitvoerige biografie over F. Domela Nieuwenhuis (Jan Meyers: *Domela, een hemel op aarde*. De Arbeiderspers, Amsterdam, 439 blz.).

Uit de herinneringen van George Büff

Zijn lange wandeltochten bezorgden Kees de bijnaam de Tippelaar en maakten dat hij zijn leven lang - en eigenlijk tot op de dag van vandaag - als de grote voorman van het lange-afstandlopen werd en wordt beschouwd.

In ons onlangs verschenen boek hebt u kunnen lezen over de betrokkenheid van Kees en Bram Dudok de Wit bij de in 1893 gehouden wandelwedstrijd Amsterdam-Breukelen-Utrecht-Hilversum-Amsterdam, die gold als het eerste kampioenschap van Nederland in deze tak van sport.

Een eeuw later, op 11-12 juni 1993, is deze tocht langs ongeveer dezelfde route opnieuw gelopen door Marcel Claassen en Gé Nooy, beiden gouden-kruisdragers van de Nijmeegse Vierdaagse (dat zijn mensen die de Vierdaagse ten minste tien maal met succes hebben volbracht). Ze liepen 87 kilometer in 17 uur en 14 minuten.

Op 24-25 juli 1897 werd de genoemde wandelwedstrijd voor de tweede maal gehouden, maar in de omgekeerde richting, dus Amsterdam-Hilversum-Utrecht-Breukelen-Amsterdam. Hij werd toen gewonnen door de Rotterdamse jongeman George Büff, die daarmee voor de rest van diens leven de vriendschap van de meer dan dertig jaar oudere Kees verwierf. In oude clubbladen van de Rotterdamse Athletiekvereniging "Pro Patria" (die thans Pro Patria-ALO-Combinatie heet, afgekort tot PAC) werden enkele herinneringen van Büff aan die sportprestatie en aan Kees aangetroffen.

Büff vertelde dat hij omstreeks 4 uur in de vroege ochtend van 25 juli Slangevecht naderde, dat in de route was opgenomen. "In de verte zie ik een

amice!

Geen veld, maar veld

1. Kees. Het London, kreeg ik bericht van 1 Zweed 1 zuster van 1 Brit. cand. Vih. Ludvigsen denemarken Kopenhagen, in het vreemdelingen boek, penden zij beiden hun eigen taal, met een beschrijving van het lullige veld.

Afb. 2. Kees Dudok de Wit kreeg niet alleen talloze Nederlanders op bezoek, ook vanuit het buitenland toonde men belangstelling voor hem en zijn museum. Hierboven het begin van de brief, die Kees op 7 maart 1906 schreef aan Franz Engelmann (Collectie Jan van Male, Amsterdam) en waarin hij melding maakte van een Zweedse en een Deense bezoeker. Die Zweed was Lars Hamré (volgens de brief aan Engelmann van 3 maart 1906).

man staan met een grooten Cowboy-hoed, een forsche gestalte en langs zijn landgoed een groot aantal genoodigden, waaronder ik zag den heer Sutherland. Allen waren gekomen om dezen fameuzen wedstrijd gade te slaan. Een controleur die mij per fiets volgde en waarmede ik nog geen woord gewisseld had, vroeg ik wie die man was. Hij zeide mij: dat is Kees de Tippelaar, zonder meer. Wist ik veel! Ik had nog nooit van hem gehoord. Hij riep mij een halt toe. Stel U voor, een persoon die U aanspreekt als een oud vriend die dadelijk frère et compagnon met U is zonder dat hij U of U hem kent. 'Hartelijk Welkom vriend, moet je iets gebruiken of drinken?' zoo zegt hij, 'je bent nog maar 25 K.M. van het eindpunt en je hebt nog een grooten voorsprong op het 1e peleton'. Ik dankte voor alles, omdat onze training er op gericht was om niets te gebruiken."

Büff liep in 1897 de route in 10 uur 1 minuut en 50 seconden. Dat wandelen toen tot de atletiekbeoefening werd gerekend, blijkt ook uit het feit dat deze tijd tot 1938 als officieel Nederlands record te boek heeft gestaan op de recordlijst van de Koninklijke Nederlandsche Atletiek Unie (KNAU).

Twee dagen na die wedstrijd ontving Büff een briefkaart, geadresseerd: "Gekuitspieren Kampioen George Buff, Rotterdam" (straatnaam en huisnummer ontbraken). Op de achterzijde stond geschreven:

"Ge^{8e} Tippelaar,
Hulde uw uithoudingsvermogen. Gij hebt er alle eer van. De Rotterdammers hebben zich kranig gehouden. Gaarne had ik uwe tronie.
Groet Slaakstrater 38.

Uw levensl. Landlooper
Waterchinees Kees"

Met Slaakstrater 38 verwees Kees naar Henry Maasbommel, evenals Büff lid van "Pro Patria", die in de wedstrijd 5de was geworden en die op het adres Slaakstraat 38 te Rotterdam woonde. Met "tronie" was foto bedoeld.

Enige dagen later stuurde George Büff Kees de gevraagde foto. Onmiddellijk ontving hij weer antwoord:

"de Vliegende Hollander
Kampioener Mr. George Buff
Rotterdam

Ge^{8e} Onvermoeide Kuieraar,
Dáár is uw pengekraas met gespierde afbeelding van uw kr⁸ig lichaam, ik vind de opname zéér goed. Vurig dank voor die ged⁸enis. Groet N° 38 Slaakstrater bedank hem voor zijn inktgeschitter.

Leef gelukkig op dit wereldrond.

Vriend Kees"

Büff vertelde verder: "Eenigen tijd later ontving ik een uitnodiging om bij hem te komen dineeren en hij stuurde mij alvast een servet van papier. Ik kuierde naar hem toe en werd allerhartelijkst ontvangen. Eerst mijn naam in een boek schrijven en daarna wist hij mij aangenaam bezig te houden, uren achtereen, telkens met weder iets nieuws en iets aantrekkelijks. Hij geneert zich niet voor de menschen, hij kleedt zich zooals het hem het gemakkelijkst is, zonder voor een vreemde toilet te maken. Hij geeft zich zooals hij is, in zijn ware gedaante, een gul, nobel mensch, die een mensch als zijn broeder beschouwt. Rang, aanzien of naam leggen bij hem geen gewicht in de schaal. Veel heeft hij gezien in zijn avontuurlijk afwisselend leven en veel, zeer veel bijeenverzameld. Doozen, laden, kasten, lessenaars, nog erger, een heel museum vol allerlei excentrieke dingen vind ik bij hem. Talrijke eigenaardigheden van zijn vele reizen. Ongelooflijk veel en al die snuisterijen zijn kostbaar en merkwaardig, omdat zij alle een historische waarde bezitten."

Amice !

Daar zit hij steeds, met
zine slaapmuts op & zine pen in zyn poak

zine nodelike correspondentie voeren, haer !

Afb. 3. Begin van de brief, die Kees op 1 maart 1906 stuurde aan Franz Engelmann (Collectie Jan van Male, Amsterdam). Kees reageerde op vrijwel alle poststukken die hij ontving en deed dat gewoonlijk ook zeer prompt, meestal in de stille nachtelijke uren. Bijna iedere nacht die hij op Slangevecht doorbracht, schreef hij tientallen (prent)briefkaarten en brieven. Toptijden waren rond zijn verjaardag en met nieuwjaar. Het recordjaar in zijn nieuwjaarspost was 1902, met 391 poststukken, in 1905 kreeg hij er 322 en in 1906 waren het er 343 (brief aan Franz Engelmann, 4 januari 1906).

Kees kon vermoedelijk zijn leven lang met weinig slaap toe. Reeds tijdens zijn Indische omzwervingen volstond hij met een korte nachtrust. In reactie op een opmerking van Franz Engelmann schreef Kees op 19 april 1906: "In 1865 en 1866 zag ik op Java 's-morgens om half 2 zóó dikwijls de wolken beneden mij".

Nog twee korte citaten uit de memoires van George Büff: "Ik begreep hem vaak niet, omdat hij een andere natuur had dan ik. Hij moest steeds in een zenuwachtige gejaagdheid leven, telkens afwisseling op zijn pad ondervinden, anders was zijn leven te eentonig, te saai." En - typerend voor de zorg die Kees aan zijn vriendschappen besteedde - : "Na elke overwinning die ik hier of in het buitenland behaalde, alsmede op mijn geboortedag ontving ik steeds briefkaarten en kaartjes-gelukwensen".

Kees deel van een uitgebreid sociaal netwerk

Kees had een zeer uitgebreide kennissenkring. In het bewaard gebleven deel van zijn correspondentie (en dat is maar een heel bescheiden fractie van wat hij in zijn leven naar het postkantoor heeft gedragen) komen - vooral *en passant* - zeer veel namen voor. Een probleem is, dat vaak niet duidelijk is wie en wat zij waren.

Op zich is dat geen ongewoon verschijnsel. In 1993 promoveerde aan de Universiteit van Amsterdam Jacqueline Bel op een proefschrift, getiteld: *Nederlandse literatuur in het fin de siècle*. Daaruit blijkt dat van de honderden romanschrijvers, die gedurende de laatste 15 jaar van de 19de eeuw in ons land actief waren, thans nog maar vier of vijf gewaardeerd worden; de rest van al die auteurs is vergeten, althans door de meesten van ons. Als dit al het geval is in een sector, die het motto "Wie schrijft, blijft" in zijn banier voert, hoeveel te meer moet die vergetelheid dan niet hebben toegeslagen in

groepen waarbinnen de samenhang vooral bestond uit persoonlijke contacten, die naar hun aard minder goed geconserveerd blijven.

Bij het uitpluizen van het sociale netwerk van Kees, werden wij extra gehinderd door het veelvuldig gebruik - meestal zonder toelichting - van bijnamen en het vaak weglaten van voornamen of initialen.

Zo werd de Utrechtse jurist Mr. Hamburger in de correspondentie van Kees met Franz Engelmann aangeduid als Mr. Jambon Citoyen (23 januari 1904 en 2 februari 1905), Spekburger (15 februari 1904), Burgerham (6 februari 1905) en Mr. Jambon (22 november 1905).

Ook voor ondernemingen gebruikte Kees soms bijnamen. Hij had geld belegd in Duinoord te 's-Gravenhage, waarvan zijn neef Jan Wind Gzn directeur was (brieven aan Engelmann van 18 juni 1903 en 14 april 1904). Vanwege de goede dividenden die dat opleverde, noemde Kees het meermalen "Goudoord" (bijvoorbeeld in brieven aan Engelmann van 6 en 15 februari 1904; zie ook ons boek, blz. 186).

Ondanks deze extra hindernissen is het zinvol pogingen te blijven doen meer te weten te komen over de relaties van Kees. In de gevallen waarin het toch lukt om meer over een vriend of goede kennis van Kees te achterhalen, blijkt dit bijna altijd het beeld van zowel Kees als zijn tijd iets te verscherpen.

De achtkante boer

Naarmate we meer te weten komen over het netwerk van familie, vrienden en kennissen waarbinnen Kees zich bewoog, wordt eveneens duidelijker hoezeer er van onderlinge beïnvloedingen sprake was.

Een van de vele persoonlijkheden, met wie Kees jarenlang omgang had, was de 13 jaar oudere Amsterdamse predikant, schrijver en dichter Dr. Eliza Laurillard. Deze redigeerde, samen met de onderwijzer Taco H. de Beer, het "met medewerking van vele mannen van wetenschap" samengestelde boek *Woordenschat*, in 1893 gepubliceerd bij de Amsterdamse uitgever Joh. G. Stemler. Dit 1280 bladzijden dikke werk was niet een gewoon woordenboek, maar een "verklaring van woorden en uitdrukkingen, waaraan eene geschiedenis verbonden is". Die geschiedenissen zijn niet zelden zeer curieus en het boek is daardoor een van de allerleukste woordenboeken uit de 19de eeuw.

In deze *Woordenschat* van De Beer en Laurillard vinden we bij het trefwoord "Achkante boer" het spannende verhaal over een beruchte dief en inbreker, die aan het eind van de 17de eeuw Amsterdam en de Vechtstreek onveilig maakte. "Hij was vermaard om zijne verbazende sprongen, zooals over de Goudsbloemgracht te Amsterdam met eene vrouw in zijn arm en van den oever op eene voorbijvarende trekschuit in den Vaartschen Rijn". De achtkante boer gedroeg zich als een soort Robin Hood: "vandaar het spreekwoord [zo lezen we in de *Woordenschat*]: 'hij doet als de achtkante boer: hij steelt het bij den een en brengt het bij den ander'." Gedurende heel de 19de eeuw werd verteld, dat de geest van de achtkante boer nog immer op en nabij de Vecht spookte.

Kees Dudok de Wit voelde zich aangesproken door de persoon van die achtkante boer. Waarschijnlijk heeft hij met Laurillard over deze legendarische figuur gesproken. Maar voor Kees bleef het daar niet bij. Op schemeravonden in herfst en winter, als het wat heilig was op en rond de rivier de Vecht, verkleedde hij zich soms als een angstaanjagend spook, dat wild springend en zwaaiend en afgrijselijke kreten uitstotend, voorbijvarende bijgelovige schippers de stuipen op het lijf joeg, omdat zij meenden de beruchte achtkante boer te hebben gezien en gehoord.

Dit jaar is het een eeuw geleden dat deze *Woordenschat* verscheen en is tevens bij Ruitenboek te Soest een fotomechanische herdruk ervan uitgebracht.

Een crimineel verhaal

De grappen en streken die Kees uithaalde, sloten meestal aan bij iets wat hij had gehoord, gelezen of gezien. Iets wat hem trof, werkte dan enige tijd

amice!

Zoo'n Frans Rosier
die Gij van nabij hebt gezien, dunkt
mij, was & is, 'n belangrijk persoon, naar
m'n Pa, om Physiologische studie op 'n
te verhalen ... wie weet of de Latijner,
niet elders, 'n beschrijving, van af z'n
jeugd, in de Holl. of Eng. taal, over die,
Kees van den Bandieten zal geven?

Afb. 4. Begin van de brief van Kees aan Franz Engelmann van 9 maart 1906 (Collectie Jan van Male, Amsterdam). Franz had Kees bericht dat hij de gezochte crimineel Frans Rosier over straat had zien gaan. De "Latijner" was Kees' Amsterdamse vriend Eg de Jong, journalist bij het Algemeen Handelsblad en schrijver van een boekje over Kees, dat zowel in het Nederlands als het Engels werd gepubliceerd.

amice!

de ware Jacob bevat
het volgende:
Breukelen. De beruchte Frans Rosier is alhier
gearresteerd, ten huize van een bekend inqetene
Sportman, wandelaar & zwemmer; toen de politie
haren inval deed was de heer D. d. W. bereij
een gift afdrift te nemen van Rosier's achielt
ten einde er een nieuw standbeeld van te
maken voor z'n bekend artistieke beelden-
galerie. De f500.- premie zullen door den heer
D. d. W. worden bestemd, om klapslopende
bezoekers voortaan van mond- en drink-
voorraad te voorzien.

Afb. 5. De opmerkingen over Frans Rosier waren in het achterhoofd van Kees blijven hangen. In de brief die hij op 14 maart 1906 aan Franz Engelmann schreef (Collectie Jan van Male, Amsterdam), begon hij met een grap over deze crimineel. Onduidelijk is op welke krant Kees zinspeelde met zijn "De ware Jacob" en of dit zogeheten bericht wel ooit in druk verschenen is.

in zijn achterhoofd door, totdat het in iets gekst werd omgezet. Ik geef nog een voorbeeld.

Uit de brief die Kees op 9 maart 1906 aan Franz Engelmann schreef, blijkt dat zijn Zeister vriend hem had geschreven over een crimineel, Frans Rosier geheten (zie Afbeelding 4). Op aanwijzingen die tot zijn aanhouding zouden leiden, stond een beloning van f 500,- (zo lezen we elders in diezelfde brief). Binnen vijf dagen had Kees die gegevens vertaald in een krantebericht (zie Afbeelding 5).

Bindingen met verschillende steden

De heer Lisman wees in een bespreking van het nieuwe boek over Kees Dudok de Wit op het opmerkelijke feit dat hij, in tegenstelling tot veel andere uit Amsterdam afkomstige bewoners van buitenplaatsen aan de Vecht, bindingen had met zowel Utrecht als Amsterdam.

Ik denk dat dit samenhangt met de vele omzwervingen van Kees. Hij kon vergelijken, aan de hand van criteria zoals assortiment, kwaliteit, prijs, trendgevoeligheid en dienstbetoon. "Haarsnijder Brukman" uit Utrecht was zijn kapper (brief aan Franz Engelmann van 18 april 1905) en de zalm, waar hij zo dol op was, liet hij bezorgen door de Utrechtse vishandel van de Wed. Reinke ("Vischmarkt F 34, 2e huis v/d Servetstraat" vermeldde de rekeningen als adres), terwijl ook de Firma A. van der Most van Spijk, Schoutenstraat 15, Utrecht hem meerder keren vis leverde (brieven aan Franz Engelmann van 10 en 25 november 1903). Maar zijn grammofonplaten kocht hij bij een leverancier uit Amsterdam. Foto's liet hij zowel maken door "het kiekwonder vriend C.F. Albert Greuner (Nieuwendijk 89) Amsterdam" (brief aan Engelmann, 16 maart 1904) als door de begaafde jeugdige Breukelse amateur-fotograaf Jac. Schippers Jr. Kees hield van de podiumkunsten en liep voor een voorstelling die hem interesseerde graag naar Amsterdam of Utrecht, maar - als hem dat zo uitkwam - evenzogoed naar Zeist of Doorn.

Aan de Utrechtse voorbeelden kan ik nog een aardige toevoegen. Kees was donateur van de daar actieve Vereeniging "Voor de Kunst". Deze organiseerde jaarlijks minstens vijf tentoonstellingen van beeldende kunst en kunstnijverheid. Ook hield ze ieder jaar een kunstverloting. De vereniging kende drie categorieën aangeslotenen: leden (voor f 2,50 per jaar), buitengewone leden (f 5,-) en donateurs (f 10,-). In de contributie was inbegrepen dat buitengewone leden één en donateurs twee "aandeelen" in die kunstverloting ontvingen. Deze Vereeniging "Voor de Kunst" ging er prat op dat ze veel leden en donateurs van buiten de stad Utrecht telde. Kees wekte in 1897 zijn vriend Dr. C.J.M. Blankenheim op om na terugkeer in de Vechtstreek eveneens donateur te worden.

Hoewel door de ligging van Breukelen tussen Amsterdam en Utrecht de bindingen van Kees met die twee steden het sterkst waren, had hij ook relaties elders, bijvoorbeeld in Den Haag en Rotterdam. Die met Rotterdam lagen in hoofdzaak op sportief gebied, niet op het terrein van de cultuur. Dat zal evenwel ten dele hebben samengehangen met het karakter van die stad. In Rotterdam stond de bedrijvigheid ver voorop. Sedert de opening van de Nieuwe Waterweg in 1876 deed zich daar een snelle economische expansie voor, gepaard aan een massale toestroom van vooral Zeeuwse en Brabantse arbeidskrachten. De Nieuwe Rotterdamsche Courant, die een belangrijke nieuwsdienst was voor de plaatselijke regenten en de top van het bedrijfsleven, concentreerde zich vooral op economisch nieuws; in het eind van de 19de eeuw voerde de hoofdredactie zelfs een beleid dat erop gericht was Kunst en Letteren uit de kolommen te weren.

Verwarrende tijden

Als Kees een afspraak maakte over een komend bezoek of een visite die hij zelf ergens zou maken, werden vaak tijdstippen afgesproken.

Zo had hij voor 18 november 1900 A.J. Jansen uit Rotterdam bij hem uitgenodigd voor een middagbezoek. Jansen zou per trein reizen en Kees zegde toe dat er bij het station een rijtuig klaar zou staan om hem af te halen, "s-nam. $\frac{1}{4}$ over 12 uur (spoortijd)" (zie ook Afbeelding 6).

Een dergelijke precisering komen we vaak in zijn correspondentie tegen en niet zonder reden.

Heel lang had, zelfs binnen het kleine Nederland, elke stad haar eigen tijd. Tot 1909 wezen de klokken op verschillende plaatsen verschillende tijden aan (de "plaatselijke ware tijd"). Torenklokken en kettinghorloges werden gelijk gezet op de plaatselijke zonnwijzer; was de zon in de stad op haar hoogste punt, dan was het daar twaalf uur. De klokken in het oosten van Nederland liepen daardoor altijd voor op die in het westen, soms wel een kwartier of meer.

De onregelmatige snelheid waarmee de aardbol om zijn as draait, maakte de situatie nog extra ingewikkeld. Eigenlijk moest men de klok bijna dagelijks een klein beetje bijstellen, over het hele jaar gemeten ongeveer een half uur. Dat deed men ook heel lang, maar in de 19de eeuw gaf het toch zoveel verwarring dat een aantal plaatsen besloot over te gaan van de "plaatselijke ware tijd" op de "plaatselijke middelbare tijd", een gemiddelde, die het bijstellen van de klok tot een paar keer per jaar beperkte. Amsterdam deed dat in 1832, maar Haarlem ging nog heel lang door met zijn "plaatselijke ware tijd". Het gevolg was dat de stadsklokken in Amsterdam in februari ongeveer een kwartier voor liepen op die in Haarlem en in november ongeveer een kwartier achter. Voor de dienstregelingen van het openbaar vervoer (de diligences en trekschuiten) was dat erg verwarrend. De minister van Binnenlandse Zaken vroeg daarom in 1835 en 1836 aan de belangrijkste steden van het land om alle klokken gelijk te zetten en een algemene middelbare tijd in te voeren. In Holland, Utrecht en Friesland gaf men daar gehoor aan, maar andere provincies deden niet mee. Pas toen de spoorwegen werden aangelegd en de telegraaf in gebruik kwam werd de behoefte aan een nationale tijd groter. In 1858 verzocht de minister van Binnenlandse Zaken dan ook om één spoortijd (de Amsterdamse tijd), maar weer hielden steden buiten de Randstad vast aan hun eigen tijd. Ook in 1892 bleef dat onderscheid bestaan, toen de spoorwegen de Amsterdamse tijd loslieten en de Westeuropese of Greenwich-tijd gingen gebruiken.

Zo kende Nederland rond de overgang van de 19de naar de 20ste eeuw een chaotische tijd, met drie soorten kloktijden: de Westeuropese, de Amsterdamse en de lokale tijden. In 1908 werd bij wet geregeld dat heel Nederland de middelbare Amsterdamse tijd moest gebruiken. Pas op 16 mei 1940 werd Nederland, op last van de Duitse bezettingsmacht, binnen de Middeneuropese tijdzone gebracht.

Bezoek van de R.A.V. "Pro Patria" aan Slangevecht

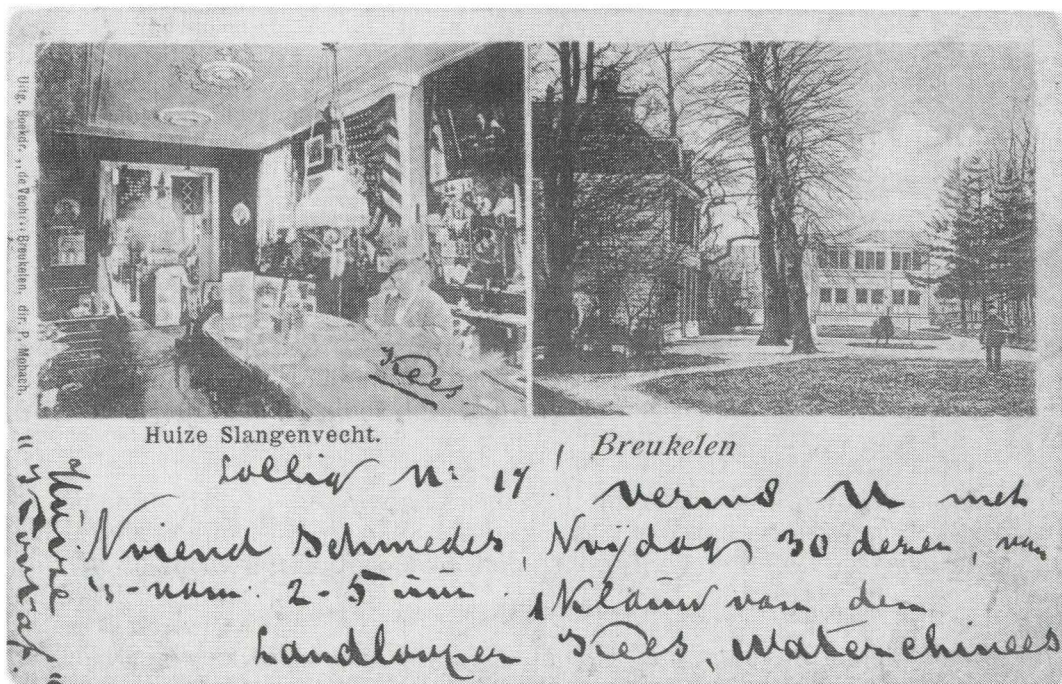
Kees was ere-voorzitter van de Rotterdamsche Athletiek Vereeniging "Pro Patria". Hij koesterde zijn betrokkenheid bij deze vereniging, mogelijk mede omdat ze hele goede lange-afstandslopers in haar midden had. Verscheidene leden van "Pro Patria" gingen met enige regelmaat bij Kees op bezoek. Kees steunde de vereniging financieel bij het organiseren van wedstrijden.

Jarenlang voerde Kees een geregelde correspondentie met de actieve eerste secretaris van "Pro Patria", die hem vanuit Rotterdam brieven, (prent)briefkaarten en telegrammen zowel als tekeningen en gedichten toezond. Dat leverde Kees inspiratie voor fraaie adresseringen, zoals "Het 'Pro Patria' Wonder", "Den Dichter en Tekenaar Mr. A.J. Jansen", "Aan Papa A.J. Jansen", "Den Snelpenner", "Het Sportwonder" en "Het Nijlpaard Wonder Teekenaar Mr. A.J. Jansen", of een aanhef als "Ge8te Rijmelaar". Beide heren gingen ook bij elkaar op bezoek (zie bijvoorbeeld Afbeeldingen 6 en 7), hetgeen Kees de kindervriend tevens de genegenheid opleverde van dochter Johanna Jansen.

Met Pinksteren 1899 bracht "Pro Patria" als geheel een bezoek aan Slangevecht. George Büff, die zichzelf toen aanduidde als "Captain der R.A.V. Pro-Patria", heeft daarvan een vrij gedetailleerd verslag geschreven, waaraan de navolgende samenvatting is ontleend:

Afb. 6. Prentbriefkaart, door Kees Dudok de Wit op 15 november 1900 gestuurd aan A.J. Jansen te Rotterdam. Kees liet weten er voor te zullen zorgen dat op zondag den 18e van slachtmaand (= november) 1900 een rijtuig bij het Breukelse station gereed zou staan om Jansen daar op te halen voor een bezoek aan Slangevecht (Collectie Ties Verkuil Sr).

Afb. 7. Op vrijdag 30 augustus 1901 kwam de secretaris van "Pro Patria" opnieuw naar Breukelen, samen met een ander bestuurslid (prentbriefkaart aan A.J. Jansen te Rotterdam, in Collectie Ties Verkuil Sr).

Het vertrek van de wandelaars was bepaald op Eerste Pinksterdag om 6 uur in de morgen, vanaf het clublokaal aan de Korte Hoogstraat te Rotterdam. Ze liepen via Gouda, Bodegraven en Woerden naar Harmelen, waar ze om 3 uur in de middag aankwamen. "Hier stonden de wandelverenigingen Achilles en Excelsior uit Utrecht onder leiding van den Heer Monné ons op te wachten. Na met elkaar kennis gemaakt te hebben trok men gezamenlijk over De Meern naar Utrecht waar wij om 4.40 uur arriveerden. In hotel Willems zetten de Rotterdammers zich neder."

In de vroege ochtend van de Tweede Pinksterdag voegden zich in Utrecht nog een aantal "Pro-Patria"-leden bij hen. "Om 8 uur werd de stoet voor het Hotel opgesteld. Eerst een korps politieagenten, daarachter een flink korps muziek, daarna de Pro-Patrianen met haar fraaie banier, daarna de wandelverenigingen Achilles en Excelsior. Een massa volk was er reeds op de been. Volkslied en Wilhelmus werden geblazen en op marsch ging het onder vroolijke marsmuziek naar Vleuten waar het Kasteel de Haar werd bezichtigd."

Van De Haar trok men op naar Slangevecht. "Reeds in de verte hoorde men de eresalvo's van Kees. Toen zag men een paar vlaggen wapperen en daar lag het einddoel van den tocht. Kees stond daar met een dubbelloops geweer in de hand en een muts van konijnenvel op het hoofd. Onder de tonen van de muziek en het zingen van het clublied van Kees trok men naar binnen. Op het grasveld voor de deur werd plaats genomen. Een welkomstglas werd ons aangeboden en nu begon de wandeling, eerst door den tuin naar de druivenkassen, vervolgens naar de zwemplaats en daarop naar het museum. Hier werden vele bezienswaardigheden bewonderd. Na afloop van het bezoek aan het museum begon de eigentlijke feestvreugde. De flesschen werden ontkurkt en onder een flinke speech van den president werd aan Kees, die Eere Voorzitter van Pro-Patria is, een prachtige ledenlijst aangeboden, die door den Heer Jansen, secretaris der vereeniging, kunstig afgewerkt was. Kees hield een speech, die klonk als een klok. De glazen werden weer gevuld en allen opstaande werd het Banierlied der Vereeniging gezongen waarvan een der coupletten als volgt luidt:

Wijze: Transvaalsche Volkslied.

"Pro Patria" alom bekend
 Door atletiek en kunst,
 Ja zelfs bij Kees de waterrot
 Staat PP in de gunst.
 Daarom voorwaarts op onzen baan
 Geen tocht die ons bezwaart,
 Trouw aan de Vaan en pal te staan
 Blijft steeds deez' kring vermaard.

De terugreis naar Utrecht geschiedde in de beste orde. Kees geleidde ons tot Maarssen, waar wij allen met een ferme handdruk en een luid tot wederziens van hem afscheid namen. Om ca. 7.30 uur kwamen de wandelaars onder vroolijke tonen van het muziekkorps de Bisschopsstad weer binnen. Een dichte drom van menschen omsloot den stoet. De politie handhaafde hier uitstekend de orde. In het hotel Willems aangekomen werden nog een paar gezellige uurtjes doorgebracht en den Heer Monné uit Utrecht hartelijk dank gezegd voor de genomen moeite. Per spoor keerden allen welgemeend huiswaarts."

Toen "Pro Patria" in 1900 zijn eerste lustrum vierde, werden 's middags atletiekwedstrijden gehouden, welke door Kees werden bijgewoond. "Een groote foto met bestuur en Kees in het midden en alle leden daarachter geschaard" vormt, in de woorden van George Büff, nog "een blijvende herinnering aan dezen goeden ouden tijd". U vindt deze foto gereproduceerd in het boek van Ties Verkuil en mij op bladzijde 250 (maar toen wisten we nog niet dat hij in 1900 werd gemaakt). De lustrumviering eindigde met een grootse feestavond, waarop het vaandel officieel werd aangeboden.

"Pro Patria" was niet de enige sportclub uit Rotterdam, waarmee Kees contact had. Op 7

juli 1895 en 9 juli 1899 kwam de Algemeene Turnvereniging uit Rotterdam op Slangevecht op bezoek (prentbriefkaart van Kees aan A.J. Jansen, 5 juli 1899).

Koninginnedag

In ons boek citeerden we (blz. 262) een opmerking van Kees uit 1905, waarin deze zei dat de verjaardag van de koningin in Breukelen zonder festiviteiten voorbijging, omdat iedereen zijn kruit droog hield voor het vieren van de verjaardag van Kees.

Henk te Velde, van het Instituut voor Geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Groningen, maakte mij er opmerkzaam op, dat ook dat gegeven gezien moet worden in het kader van zijn tijd. Het vieren van Koninginnedag is pas iets meer dan een eeuw oud en was in de begintijd zeer omstreden.

De trits "God, Nederland en Oranje" dateert uit de 19de eeuw. Isaïc da Costa formuleerde de samenhang van deze drie begrippen, als interpretatie van de passage "Een drievoudig snoer wordt niet spoedig verbroken" uit het Bijbelboek Prediker.

In de vooral "bovenwerelds" gerichte visie van de Calvinisten in de 17de eeuw lag de nadruk op het thema God en Zijn Woord. De 18de-eeuwers voegden daar een meer wereldlijk gericht perspectief aan toe en die ontwikkeling zette in de 19de eeuw verder door. Het spreken over "God, Nederland en Oranje" is typisch 19de-eeuws romantisch. Maar de invulling van dat begrip verschilde per "zuil".

De geboortedag van koning Willem III was geen nationale feestdag. Voor 10 juli 1884 stond een herdenking van de sterfdag van prins Willem van Oranje op de nationale agenda, maar door politiek gekrakeel werd dat geen succes. Liberalen schilderden Willem van Oranje graag af als een held van tolerantie, ondogmatische gewetensvrijheid en verzoening. De orthodox-protestanten en rooms-katholieken hadden een ander zicht op de geschiedenis. Bovendien was de schoolstrijd toen op een hoogtepunt en stond voor de confessionelen verzoening gelijk aan onderwerping aan het dominante liberalisme. Ze weigerden daarom hun medewerking te geven aan de voorgestelde nationale herdenking.

Op 26 juli 1885 stelde het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad voor, de verjaardag van prinses Wilhelmina als "een nieuwen nationalen feestdag in het leven te roepen, waarop wij alle grieven en veeten ter zijde stellen en ons alleen herinneren, dat wij landgenooten zijn en er althans nog een band is, die ons allen vereenigt". Deze krant volgde een behoudend-liberale koers en streefde - zoals ook uit het citaat blijkt - politieke en sociale pacificatie na. De liberalen wilden dit voorstel wel steunen en vrijzinnig-liberale notabelen namen de organisatie op zich; de socialisten werden door de initiatiefnemers opzettelijk buitengesloten, de rooms-katholieken stelden zich betrekkelijk neutraal op en de anti-revolutionairen waren fel tegen. Deze orthodox-protestanten waren weliswaar zeer Oranje-gezind, maar wilden vasthouden aan herdenkingen van de historische Oranjes in plaats van feest te gaan vieren om een prinsesje. Ook wezen ze de verbroederingsstrategie van de liberalen van de hand. De liberalen waren niet monarchaal, maar om pragmatische redenen Oranje-gezind. Zo schreef W.H. de Beaufort, die tot de kennissenkring van Kees Dudok de Wit behoorde, in 1905, na te hebben gewezen op de zeer uiteenlopende karakters binnen de Nederlandse bevolking: "Om voor Nederland, met zijn koloniaal bezit, een geschikte republikeinse regeeringsvorm te vinden zou een bij uitstek moeilijke taak zijn".

Tevens hadden de orthodox-protestanten bezwaar tegen het voorgestelde karakter van het nieuwe Oranje-feest. Koninginnedag was uitdrukkelijk bedoeld als volksfeest en moest hier en daar in het land de plaatselijke kermis vervangen. Het tafereel van een feestende menigte, die - naar een omschrijving in de anti-revolutionaire krant *De Standaard* - "hoste en joelde en schreeuwde zonder ophouden" trok de rechtzinnige protestanten niet aan. Het duurde verscheidene jaren voordat Koninginnedag een feest voor iedereen werd, vooral in plaatsen met een overwegend orthodox-protestants stempel.

Deze gang van zaken werkte mogelijk nog na in het Breukelen van 1905. Kees zal er ambivalente gevoelens over hebben gehad. Hij was genoeg liberaal om zich te kunnen scharen achter het ideaal van een nationale verbroedering. Maar hij was tegelijkertijd ijdel genoeg om er van genoten te hebben, dat men de voorrang gaf aan het vieren van zijn verjaardag boven die van de koningin.

Reddingsboot "C.A.A. Dudok de Wit"

In ons boek zijn we ook relatief uitvoerig ingegaan op de oudere broer van Kees, Bram Dudok de Wit. Deze broer en de relaties tussen Bram en Kees verdienen eveneens nog veel nadere bestudering.

In een gesprek met leden van de familie Dudok de Wit, in het najaar van 1992, werd opgemerkt dat Bram vermoedelijk ook betrekkingen had met het reddingswezen, want men wist zich te herinneren dat er een reddingsboot had bestaan die zijn naam droeg. In het jaar dat volgde vonden we geen nieuwe gegevens, zodat Ties en ik in ons boek dat onderwerp lieten rusten.

Eind augustus 1993 vestigde de heer M.N.J. van Kralingen echter mijn aandacht op het boek *Tusschen Mijnen en Grondzeeën*, geschreven door H.Th. de Booy en uitgegeven door de N.V. Uitgevers Maatschappij G.A. van Oorschot te Amsterdam. Dit 124 bladzijden tellende boek vermeldt geen jaar van verschijnen, maar gelet op de inhoud en op de technische kwaliteit van papier en drukwerk is het hoogstwaarschijnlijk tijdens de eerste paar jaren na de Tweede Wereldoorlog gepubliceerd.

Op bladzijde 68 staat in dat boek, dat de Noord- en Zuid-Hollandsche Reddings Maatschappij in de zomer van 1941 een motorstrandreddingsboot in gebruik nam, die de naam "C.A.A. Dudok de Wit" droeg en was geschenken door mevrouw de weduwe A.M.H. Dudok de Wit-Moltzer. Zij was de schoondochter van Bram Dudok de Wit.

Deze reddingsboot werd aanvankelijk te Zandvoort gestationeerd (blz. 68), maar toen de Duitse bezettingsmacht de Noordzeekust steeds ingrijpender ging afgrendelen, om een landing van invasietroepen te verhinderen, werd de boot daar weggehaald (blz. 102). De Zandvoortse bemanning, die op deze boot geacht werd te varen, behield door zorgvuldig manipuleren echter hun "Ausweis", welke hen vrijwaarde van iedere vorm van gedwongen "Arbeitseinsatz" (blz. 106). Tijdens het laatste oorlogsjaar lag de reddingsboot "C.A.A. Dudok de Wit" in Enkhuizen. Van daar uit werd met deze boot tijdens een zware storm op het IJsselmeer op 19 januari 1945 de Volendammer botter VD 17 gered en werden begin april 1945 twee Nederlandse sleepschepen, die al enkele dagen hulpeloos over het IJsselmeer hadden rondgedreven, in veiligheid gebracht (blz. 110 - 111). Nadat door de Duitsers op 18 april 1945 onverwacht de ringdijk van de Wieringermeerpolder op twee plaatsen was vernield, waardoor de hele polder onder water kwam te staan, voer in de vroege ochtend van 19 april de "C.A.A. Dudok de Wit" met grote behendigheid door een van de beide gaten, waar toen nog een verval van één meter stond, de polder in om te helpen bij het reddingswerk (blz. 112). Op de ongenummerde fotopagina tegenover bladzijde 81 staat een foto waarop de motorstrandreddingsboot "C.A.A. Dudok de Wit" goed te zien is.

Dat er een reddingsboot met de naam "C.A.A. Dudok de Wit" bestaan heeft, is nu dus wel zeker. Maar niet bekend is, of de schenking van deze boot een op zichzelf staand gebaar was van de weduwe Dudok de Wit, of dat daarmee werd gehandeld in de geest van de persoon naar wie de boot was genoemd. Sterker nog, we weten niet eens wie hier vernoemd werd, want zowel schoonvader Bram, die officieel Corneille Abraham Adrien Dudok de Wit heette, als de overleden echtgenoot van Anna Maria Henrietta Dudok de Wit-Moltzer, die als Cornelis Abraham Adriaan Dudok de Wit bij de burgerlijke stand stond ingeschreven, had de initialen C.A.A. Misschien was de naam zelfs wel bewust zo gekozen, om zowel man als schoonvader te eren.

Slotopmerking

Ik wil met dit verhaal duidelijk maken, dat er in de geschiedvorsching in diverse opzichten nog veel te doen valt en de HKB dus graag iedereen welkom heet die daar actief iets aan zou willen bijdragen. Dat geldt zowel met betrekking tot de Dudok de Wits en hun tijd als voor iedere andere periode in de Breukelse geschiedenis.